

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“ข้าว” ในเชิงความหมายแล้ว มีผู้ให้คำนิยามไว้หลากหลาย ตามประสบการณ์ และวิธีการอธิบายของแต่ละคน ทุกวันนี้ “ข้าว” เปรียบเสมือน“ข้าว” หรืออาหารที่คนเราบริโภค อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน เป็นคำสามัญที่สุดคำหนึ่งของโลกที่สามารถสื่อความหมายได้ด้วยตัวมันเอง มักไม่ค่อยเสียเวลาขยายความกันมากนัก เว้นแต่ในตำราที่อาจจะถือเป็นความจำเป็นทางวิชาการที่ จะต้องระบุนิยามศัพท์คำนี้เอาไว้ในบทต้นๆก่อนเข้าสู่สารัตถะในบทต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในโครงสร้างหรือบริบทของข้าว มีประเด็นคำถามที่นำไปสู่ความ พยายามหาคำอธิบายในรายละเอียดต่างๆได้อย่างมากมาย トラบใดที่คำว่า “ข้าว” ไม่ได้ยืนอยู่ โดยอิสระ หากแต่ถูกนำไปปฏิสัมพันธ์กับคำอื่นๆ เช่น “การรายงานข้าว” “ข้าวหนังสือพิมพ์” “ข้าววิทยุ” “ข้าวโทรทัศน์” “ข้าวหนัก” “ข้าวเบา” “นักข้าว” “แหล่งข้าว” ฯลฯ โดยคำถามไม่ จำกัดเนื้อที่อยู่เพียงแค่ว่า “อะไร” แต่จะแผ่คลุมไปทั่วถึง “ที่ไหน” “เมื่อไร” “เท่าไร” “ทำไม” “อย่างไร” “ใช่หรือไม่” ฯลฯ โดยมุ่งไปในแต่ละกรณี ดังประจักษ์ในงานการศึกษาเกี่ยวกับข้าวที่ ผ่านระยะการเดินทางมาหลายล้านหลักไมล์

ทั้งนี้ คำถามสำหรับการวิจัยว่าด้วยเรื่องข้าวเท่าที่สังเกตนั้น ส่วนหนึ่งอยู่บนพื้นฐานความสนใจที่มุ่งหาคำตอบทางด้านเทคนิคการสื่อสาร โดยเป้าหมายหลักอยู่ในระดับปฏิบัติการ ขณะที่การวิจัยบางส่วนให้น้ำหนักกับการแสวงหาองค์ความรู้ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง องค์การหรือบุคลากรผู้ผลิตงานด้านข้าวกับขบวนการทางสังคมหรือปัจจัยรายล้อมต่างๆ และในอีกหลายแง่มุมที่มีการหยิบยกขึ้นมาศึกษา

การผลิตข้าว มีวิวัฒนาการมาช้านาน ถ้ามองอย่างเป็นทางการ ก็ถือเป็นการผลิตที่พัฒนาจนถึงขั้นเป็นอุตสาหกรรมสื่อมวลชนขนาดใหญ่แขนงหนึ่ง และถ้ามองเข้าไปใน

กระบวนการการผลิตข่าว จะเห็นว่ามี “ความสัมพันธ์” ดำรงอยู่มากมายในหลายมิติ บางมิติเป็นความสัมพันธ์แบบพื้นที่ที่สามารถเข้าใจไปในทางเดียวกันได้โดยไม่มีใครตั้งใจตั้งข้อสังเกต แต่ในบางมิติของความสัมพันธ์ แม้จะเป็นคู่ความสัมพันธ์แบบเดียวกัน แต่ถ้าอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ต่างกัน ก็ไม่อาจจะอธิบายได้ด้วยสมมุติฐานเดียวเสมอไป

ตัวอย่างหนึ่งของความสัมพันธ์ประการหลัง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นนักข่าวกับแหล่งข่าว ซึ่งถ้ามองโดยอาศัยสามัญสำนึกเพียงอย่างเดียว ก็อาจจะทึกทักได้แล้วว่า รูปแบบหรือลักษณะความสัมพันธ์ไม่น่าจะเป็นไปอย่างเดียวกันเสียทุกคน กล่าวคือ นักข่าวแต่ละคนย่อมจะมีความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวในระดับหรือระยะห่างแตกต่างกัน บางส่วนมีความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นมิตรสนิทสนม บางส่วนมีสัมพันธ์ภาพที่ขัดแย้งกับแหล่งข่าว ซึ่งระยะห่างไกล-ใกล้ของความสัมพันธ์ดังกล่าวจะไม่มี ความหมายหรือนัยสำคัญแต่อย่างใดเลยถ้าความสัมพันธ์นั้นไม่ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่า มันมีผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่องานข่าว ไม่ว่าจะในระดับการปฏิบัติงานของนักข่าว หรือระดับองค์กรสื่อสารมวลชนที่นักข่าวเหล่านั้นสังกัดอยู่

เพราะคำว่า “นักข่าว” หรือเรียกอีกอย่างว่า “ผู้สื่อข่าว” มักเป็นที่เข้าใจกันทั่วไปแล้วว่าหมายถึงบุคคลที่ทำหน้าที่รายงานข่าว เพราะฉะนั้น ในการหาคำอธิบายจึงมักจะให้ความสำคัญกับเรื่อง “คุณสมบัติของนักข่าว” มากกว่า

มาลี บุญศิริพันธ์(2537) เขียนไว้ในหนังสือ “หลักการทำหนังสือพิมพ์เบื้องต้น” (2537: 29-30) ว่า ผู้สื่อข่าวเป็นบุคคลแรกที่ทำหน้าที่รวบรวมข้อเท็จจริงจากแหล่งข่าวมารายงาน คุณสมบัติของผู้สื่อข่าวประกอบด้วย 1. ความช่างสังเกต 2. ความอยากรู้อยากเห็น 3. ความรู้รอบ 4. ความอดทน 5. ความรับผิดชอบ 6. ความมีมนุษยสัมพันธ์ 7. ความเป็นกลาง นอกจากนี้ ยังต้องมีคุณสมบัติปลีกย่อยอื่นๆอีกมากมาย ซึ่งจะช่วยเสริมให้การรวบรวมข่าวมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

สำหรับ “แหล่งข่าว” หมายถึงแหล่งข้อมูลซึ่งเป็นต้นตอของข่าว อาจเป็นบุคคล เหตุการณ์ หรือเอกสารที่อ้างได้ สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ตามลักษณะภูมิศาสตร์ คือ แหล่งข่าวภายใน (internal news source) กับ แหล่งข่าวภายนอก (external news source) โดยแหล่งข่าวภายในมักเป็นแหล่งข่าวภายในประเทศ และแหล่งข่าวภายนอกมักหมายถึงแหล่งข่าวภายนอกประเทศ

ประมะ สตะเวทิน (2539) จำแนกประเภทของแหล่งข่าวที่สำคัญๆไว้ดังนี้

(1) แหล่งข่าวประจำ (beats)

แหล่งข่าวประจำ หรือแหล่งข่าวที่เป็นทางการ คือ สถานที่ต่างๆ ที่กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำที่นี่มีความสำคัญ เกี่ยวข้องและอยู่ในความสนใจของประชาชนและมีคุณค่าของข่าว สถานที่เหล่านี้มักจะเป็นสถานที่ราชการ เช่น กระทรวง ทบวง กรมที่สำคัญๆ เช่น ทำเนียบรัฐบาล กระทรวงมหาดไทย กระทรวงคมนาคม กรุงเทพมหานคร กองทัพ กรมตำรวจ รัฐบาล สภา โรงพัก สนามกีฬา ฯลฯ

(2) บุคคล

หมายความถึงบุคคลซึ่งอยู่ในเหตุการณ์ เห็นเหตุการณ์ เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ บุคคลทำหน้าที่เป็นแหล่งข่าวด้วยการแจ้งข่าวต่อนักสื่อสารมวลชน ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ เช่น ดึกถล่ม ไฟไหม้ อุบัติเหตุ หรือบุคคลบางคนอาจเกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่เป็นข่าวโดยตรง หรือมีข่าวพิเศษเช่น นักการเมือง ผู้จัดงาน ตำรวจ แพทย์ วิศวกร นักกฎหมาย นักวิชาการ นายธนาคาร ผู้มีชื่อเสียงในสังคม ดารา ฯลฯ

(3) สำนักข่าว (news agencies)

สำนักข่าว หรือเรียกอีกอย่างว่า บริการข่าว (news services) หรือบริการโทรเลข (telegraph services) เป็นแหล่งข่าวที่สำคัญยิ่งขององค์การสื่อสารมวลชนและนักสื่อสารมวลชน หน้าที่ของสำนักข่าวก็คือ รวบรวมข่าวสารให้รวดเร็วและถูกต้องที่สุด แล้วส่งไปให้องค์การสื่อสารมวลชน องค์การสื่อสารมวลชนแต่ละแห่งจะเลือกข่าวที่ตนต้องการจากข่าวและภาพของสำนักข่าวแล้วส่งข่าวและภาพข่าวเหล่านี้ไปยังผู้อ่าน ผู้ดูหรือผู้ฟัง

(4) บริษัทผลิตสารคดีและบันเทิง (syndicates)

เป็นแหล่งข่าวสารที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่ง โดยบริษัทผู้ผลิตสารคดีและบันเทิงส่งเรื่องให้หนังสือพิมพ์หรือนิตยสารเพื่อความบันเทิงและความรู้ของผู้อ่าน เรื่องราวและภาพที่ส่งไปนั้นได้รับการตกแต่งในลักษณะที่หนังสือพิมพ์และนิตยสารสามารถนำไปตีพิมพ์ได้เลย

(5) นักประชาสัมพันธ์

นักประชาสัมพันธ์เป็นแหล่งข่าวที่สำคัญของนักสื่อสารมวลชน จนมีคำกล่าวว่านักประชาสัมพันธ์คือนักข่าวของหนังสือพิมพ์ที่สำนักงานหนังสือพิมพ์ไม่ต้องจ่ายเงินเดือน

ให้ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะข่าวจากนักประชาสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับผลผลิตของบริษัท จำนวนของ ลูกจ้าง ตลาดที่สำคัญๆ ของบริษัท และโปรแกรมบริการสาธารณะของบริษัท เป็นประโยชน์ต่อ ประชาชนเพราะเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ การตลาดและแนวโน้มของสังคม นักประชาสัมพันธ์ทำ หน้าที่เป็นแหล่งข่าวสารของนักสื่อสารมวลชนด้วยวิธีการต่างๆหลายวิธี เช่น ส่งข่าวให้ ในรูปของ ข่าวแจก การประชุมแถลงข่าว การจัดสัมมนาพิเศษ การจัดงาน การจัดนิทรรศการ การจัดให้ สื่อมวลชนเข้าชมกิจการ (press tour) เป็นต้น

(6) รายงาน เอกสาร และข้อมูลที่หน่วยงานจัดทำขึ้น

องค์การและหน่วยงานต่างๆ มักจะจัดทำรายงาน สถิติและข้อมูลไว้เป็น หลักฐานเพื่อแสดงการปฏิบัติภารกิจ และตัวเลขต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น จำนวนประชากร จำนวน หลังคาเรือน ปริมาณฝนตก พยากรณ์อากาศ สถิติอุบัติเหตุ ปริมาณการส่งออก อัตราการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ รายงานการวิจัยของนักวิชาการ ฯลฯ สถิติและข้อมูลเหล่านี้ล้วนเป็น ข่าวที่ดีสำหรับนักสื่อสารมวลชนที่จะนำเสนอต่อไปยังประชาชน

(7) ห้องสมุด

เป็นแหล่งเก็บรวบรวมตำรา หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ หนังสืออ้างอิง ประวัติ สถิติ ฯลฯ นักสื่อสารมวลชนได้อาศัยห้องสมุดเป็นที่ค้นคว้าข่าวสารและข้อมูลต่างๆเพื่อนำ เสนอต่อประชาชน

พิจารณาจากคำอธิบายข้างต้น และจากการสังเกตการใช้ชีวิตประจำวันในการ ทำหน้าที่ของนักข่าว ทำให้เห็นภาพที่คุ้นเคยว่า โดยลักษณะการปฏิบัติงานแล้ว โอกาสที่นักข่าว จะปฏิสัมพันธ์(interaction) กับแหล่งข่าวนั้นมีอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะกับแหล่งข่าวประเภทบุคคล ในข้อ (2) หรือประเภทนักประชาสัมพันธ์ในข้อ (5) และสถานที่ซึ่งนักข่าวเข้าไปอาศัยเพื่อแสวงหา ข่าวจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่นั้น ส่วนใหญ่คือสถานที่ที่เป็นแหล่งข่าวประจำดั่งระบุในข้อ (1) โอกาสที่นักข่าวจะสัมพันธ์กับแหล่งข่าวประเภทอื่นๆคือในข้อ (3) ข้อ (4) ข้อ (6) หรือข้อ(7)ก็มี บ้าง แต่ค่อนข้างห่างเมื่อเทียบกับความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวที่เป็นบุคคลในข้อ (2)

เพราะการได้มาซึ่งข่าวเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น เป็นผลจากการที่นักข่าวไปเสาะหา ข้อมูลจากแหล่งข่าวแล้วนำมารายงานเป็นข่าว จึงทำให้คิดว่าทั้งสองฝ่าย (นักข่าวกับแหล่งข่าว) นั้น ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญหรือคู่ความสัมพันธ์พื้นฐานที่สุดของงานข่าว ที่จะขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ได้ เพราะต่างก็มีความสำคัญและมีอิทธิพลอย่างยิ่งยวด ไม่เพียงต่อการได้รับ(หรือไม่ได้รับ)

ข้อมูลข่าวสารเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายๆเรื่องของสาธารณชนเท่านั้น แต่ยังมีส่วนกำหนดทิศทางเนื้อหาของข่าวสารที่เผยแพร่ออกไปด้วย ซึ่งถ้ามองกระบวนการผลิตข่าวอย่างผิวเผินแล้ว อาจจะเข้าใจว่าการที่ข่าวหนึ่งข่าวใดจะออกมาในลักษณะไหนนั้นน่าจะขึ้นอยู่กับนักข่าว ผู้เรียบเรียง หรือไม่กี่บรรณาธิการข่าวแต่ฝ่ายเดียว แต่หากมองในภาพรวมโดยนึกถึงแหล่งที่มาหรือบ่อเกิดของข่าวด้วยแล้ว ก็ชวนให้ตั้งข้อสงสัยได้อยู่ว่า มีกรณีใดบ้างหรือไม่ที่“แหล่งข่าว”เอง (ซึ่งดูเหมือนเป็นคนนอกองค์กร) ก็มีสวนช่วยกำหนดทิศทางของข่าวด้วยกัน อย่างที่ พิเศษฐ์ ชวาลาธวัช และคณะ(2540) ระบุไว้ในหนังสือ “การรายงานข่าวชั้นสูง”(2540: 54) ถึงค่านิยมของ“แหล่งข่าว”ว่า “แหล่งข่าว” คือบ่อเกิดหรือที่มาของข่าวสารทุกชนิด...แหล่งข่าวเป็นรากเหง้าของข่าวทั้งหมดและแหล่งข่าวอีกนั้นแหละที่เป็นตัวกำหนดทิศทางต่างกัน บ่อยครั้งอาจชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในทางที่ดี หรือในทางร้าย...”

ถ้ามองอย่างผิวเผิน บุคคลที่เป็นนักข่าวกับแหล่งข่าว น่าจะสัมพันธ์กันเฉพาะในการทำหน้าที่ข้างต้น คือ การ“ให้” และ “รับ” ข้อมูลที่เป็นข่าวเท่านั้น เมื่อต่างฝ่ายได้ทำหน้าที่ของตนแล้ว ความสัมพันธ์ก็ยุติลง จะมีขึ้นมาใหม่ก็เมื่อต้องอาศัยกันและกันในการทำหน้าที่ “ให้” และ “รับ” ข้อมูลที่จะเป็นข่าวใหม่ๆขึ้นมาอีกเท่านั้น แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกลงไป ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแต่ละความสัมพันธ์นั้น ย่อมจะมีรายละเอียดทั้งรูปแบบและวิธีการปลีกย่อยมากมายอยู่พอสมควร โดยที่รูปแบบความสัมพันธ์ที่เป็น “สูตรสำเร็จ” แบบใดแบบหนึ่ง ไม่อาจอธิบายความสัมพันธ์ได้ชัดเจนครบถ้วนในทุกกรณี เพราะโดยธรรมชาติแล้ว บุคคลจะสัมพันธ์กันได้ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ และในอีกรูปแบบหนึ่งของความสัมพันธ์ที่มีการตั้งข้อสังเกต โดยมีผลการศึกษาทางวิชาการสนับสนุนยืนยันว่า เป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่โดดเด่นแทบจะเป็นเอกลักษณ์ของสังคมที่กำลังพัฒนาอย่างสังคมไทยคือ “ความสัมพันธ์แบบระบบอุปถัมภ์” ซึ่งแนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์นี้เป็นทางเลือกหนึ่งที่มีนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศได้นำมาใช้เพื่ออธิบายโครงสร้างสังคมไทย

อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุณินทร์พันธ์ (2539) ระบุไว้ในหนังสือ “ระบบอุปถัมภ์” ว่า นักวิชาการส่วนมากยอมรับว่ามีระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบอุปถัมภ์ในแวดวงของข้าราชการ ยังคงมีอยู่อย่างชัดเจน เช่น ระบบพรรคพวกที่เป็นการแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันของผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ประเด็นที่สำคัญคือว่า ระบบอุปถัมภ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมักจะถูกจำกัดกันอยู่ในระดับกลุ่มเล็กๆหลายๆ กลุ่มที่อาจแข่งขัน หรือร่วมมือกันก็ตาม แนวคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ช่วยให้เข้าใจลักษณะพลวัตของสังคมไทยในระดับย่อย (micro level) ที่เป็นที่สนใจและทำให้เกิดความเข้าใจลักษณะโครงสร้างของสังคมไทยในแง่มุมหนึ่ง

ในแวดวงนักข่าว แม้จะยังไม่มีหลักฐานยืนยันอย่างเป็นทางการได้ในทุกกรณีว่ามีระบบอุปถัมภ์ค้ำจุนกันระหว่างนักข่าวกับแหล่งข่าวในสังคมไทยก็ตาม แต่ก็ไม่มีใครหาหลักฐานมาคัดค้านข้อสันนิษฐานดังกล่าวได้ในทุกกรณีเช่นกัน เพราะการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ในแวดวงสื่อมวลชน โดยเฉพาะการเพ่งเล็งไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างนักข่าวกับแหล่งข่าวนั้นมีมาโดยตลอด ดังจะเห็นจากคำพูดเชิงครหาที่ว่า “นักข่าวรับสินบน” “แหล่งข่าวหรือนักการเมืองคนนั้นเลี้ยงนักข่าว” หรือ “ซองขาวหนังสือพิมพ์” เหล่านี้เป็นต้น

ถ้าพิจารณาจากวาทกรรมในแวดวงนักข่าวในสังคมไทย ก็พอที่จะยืนยันได้ในระดับหนึ่งว่า ปรากฏการณ์ที่นักข่าวหรือผู้ที่ทำหน้าที่สื่อสารมวลชนอาศัย “ความสัมพันธ์ส่วนตัว” ที่มีกับแหล่งข่าวเพื่อประโยชน์ในทางใดทางหนึ่งนั้นมียุ่จริง โดยเฉพาะต่อการปฏิบัติงาน(หรืออาจจะนอกเหนือจากเรื่องงานก็มี) เช่นข้อความที่ได้ยินอยู่เป็นประจำในทำนองที่ว่า...นักข่าวคนนี้จะเจาะข่าวได้ดีเพราะสนิทกับแหล่งข่าวคนนั้น ... หนังสือพิมพ์(ฉบับใดฉบับหนึ่ง)ได้ข่าวเดียวเพราะเส้นใหญ่ - นักข่าวที่ซึ่กับ(ชื่อแหล่งข่าว) ... หรือแม้กระทั่งคำพูดที่ชี้ให้เห็นถึงบุญคุณของความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีต่อความเป็นความตายขององค์กรสื่อมวลชนหรือต่ออนาคตในวิชาชีพของนักข่าวเองก็มี เช่น ... นี่นะถ้าไม่มี(ชื่อนักการเมืองที่เป็นแหล่งข่าว)หนังสือพิมพ์นั้นก็เจ๊งไปนานแล้ว... หรือ ... นี่ถ้าท่าน (แหล่งข่าวคนสนิท) ไม่ขอไว้ (ชื่อนักข่าวคนหนึ่ง) โดนแดงจางกอง บก ไปแล้ว ... หรืออย่างปรากฏการณ์ล่าสุด ในกรณีพิพาทระหว่างหนังสือพิมพ์ไทยรัฐกับสถานีโทรทัศน์ไอทีวี โดยฝ่ายแรกตั้งครหาว่า การที่สถานีโทรทัศน์ไอทีวี ด้รับอภิสิทธิ์ในการเลื่อนเวลาการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่รัฐออกไปนั้น เป็นเพราะไอทีวีมี “ความสัมพันธ์อันดี” กับพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรครัฐบาล โดยที่ผ่านมาไอทีวีไม่เคยเสนอข่าวโจมตีรัฐบาลเลย ข้อครหานี้เป็นข้อเท็จจริงหรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่อย่างน้อยข้อโจมตีนี้ก็บ่งชี้ว่าข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับ “ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์” ระหว่างกลไกภายนอกกับองค์กรสื่อมวลชนนั้นมีอยู่เสมอมา เช่นเดียวกับที่ “บุญเลิศ ช่างใหญ่” (2539) ได้เขียนหนังสือ “ซองขาวหนังสือพิมพ์” ออกมาเพื่อตีแผ่พฤติกรรมเพื่อนร่วมวิชาชีพที่อาศัยกลไกของระบบอุปถัมภ์ในการ “ทำมาหากิน” เป็นที่ฮือฮาทั่ววงการสื่อมวลชนไปพักใหญ่

อย่างไรก็ดี ข้อสังเกตต่างๆข้างต้นนั้น ส่วนใหญ่มักทำให้เข้าใจว่า ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Relationship) ในเชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักข่าวกับแหล่งข่าว ในความรู้สึกโดยทั่วไปแล้ว จะเป็นภาพในทางลบเสียทั้งสิ้น ทั้งที่โดยธรรมชาติแล้ว สรรพสิ่งย่อมจะมีทั้งด้านบวกและด้านลบในตัวมันเอง ส่วนใครจะมองเห็นด้านไหนมากกว่ากัน ขึ้นอยู่กับว่าคนนั้นยืนอยู่ตรงจุดไหน และอาศัยเกณฑ์อะไรในการมอง ซึ่งแน่นอนว่า ผู้ที่จะสามารถมองเห็นด้านบวก

ของความสัมพันธ์แบบระบบอุปถัมภ์ได้ชัดเจนที่สุดก็คือ คู่สัมพันธ์โดยตรง คือ “ผู้อุปถัมภ์” และ “ผู้รับอุปถัมภ์” นั่นเอง เพราะโดยนัยสำคัญของความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์มักเป็นความสัมพันธ์ในเชิงตอบแทนซึ่งกันและกัน (reciprocal relationships) ระหว่าง “ผู้อุปถัมภ์” ฝ่ายหนึ่ง กับ “ผู้รับอุปถัมภ์” อีกฝ่ายหนึ่ง ขณะที่ “คนวงนอก” มักจะมองความสัมพันธ์แบบนี้ของผู้อื่นด้วยความรู้สึกกลางแคลงใจ ไม่สู้จะเป็นไปในด้านดีนัก โดยมองเป็นการ “เล่นพรรคเล่นพวก” ในทุกกรณีไป

หากอ้างอิงข้อสังเกตของนักวิชาการที่ว่า “ระบบอุปถัมภ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมัก จะจำกัดกันอยู่ในระดับกลุ่มเล็กๆ หลายๆ กลุ่ม.. และระบบอุปถัมภ์ช่วยให้เข้าใจลักษณะพลวัตของสังคมไทยในระดับย่อย (micro level)” (อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุวินทร์พันธ์ : 2539) แล้ว ก็เป็นที่น่าสนใจว่าถ้านำเรื่องระบบอุปถัมภ์มาอธิบายลักษณะการทำงานในระดับ “จุลภาค” ของบุคลากรในองค์กรสื่อมวลชนดูบ้าง จะทำให้เกิดความเข้าใจในองค์กรสื่อมวลชนมากขึ้นหรือไม่ เพียงใด อย่างน้อย ถ้าจะเลือกมองเฉพาะด้านบวกของระบบอุปถัมภ์ โดยมองข้ามด้านที่ดำมืด (dark side) ไปชั่วขณะ และละความสนใจในเรื่องสัมพันธภาพที่ขัดแย้งกันระหว่างทั้งสองฝ่ายเอาไว้ก่อน แล้วมองอย่างพินิจเฉพาะสัมพันธภาพที่กลมเกลียว ก็อาจจะเกิดความเข้าใจชัดเจนด้วยมุมมองที่กว้างขวางขึ้นว่า ประโยชน์ที่ผู้ทำหน้าที่สื่อมวลชนได้รับจากการมีความสัมพันธ์ส่วนตัวหรือความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการนั้นคืออะไร

องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) เป็นองค์กรข่าวสารของรัฐขนาดใหญ่ที่ดำเนินกิจการในรูปแบบของรัฐวิสาหกิจ กิจการด้านการผลิตข่าวอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักข่าวไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัด ดูแลการผลิตข่าวที่เผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 สถานีวิทยุในเครือข่าย 47 สถานีทั่วประเทศ และหนังสือข่าวที่ผลิตเพื่อแจกจ่ายและขายข่าวให้กับสมาชิก และขณะนี้กำลังขยายบริการด้านข้อมูลข่าวสารผ่านระบบอินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์ออนไลน์ ปัจจุบัน อ.ส.ม.ท. มีพนักงานที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นนักข่าว ทั้งข่าวโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือข่าวอยู่จำนวนนับร้อยชีวิต

แม้โดยสถานภาพแล้ว นักข่าว อ.ส.ม.ท. อาจจะแตกต่างจากนักข่าวหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือสื่ออื่นๆ ตรงที่เป็นพนักงานของรัฐ แต่โดยบทบาทและหน้าที่แล้ว นักข่าวของ อ.ส.ม.ท. ลงพื้นที่ปฏิบัติงานข่าวแข่งขันเคียงบ่าเคียงไหล่ในลักษณะเดียวกันกับนักข่าวสังกัดสื่อมวลชนของเอกชนทุกแห่ง และการแบ่งสายงานข่าวในความรับผิดชอบก็ไม่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง คือ อ.ส.ม.ท. แบ่งนักข่าวปฏิบัติงานตามสายงาน เช่น สายการเมือง สายเศรษฐกิจ สายสังคม สายกีฬา เป็นต้น เพราะฉะนั้น โอกาสที่นักข่าว อ.ส.ม.ท. จะรู้จักหรือมีปฏิสัมพันธ์กับแหล่งข่าว

ต่างๆ จึงมีเท่าๆกัน ส่วนนักข่าว อ.ส.ม.ท. แต่ละคนจะพัฒนาความสัมพันธ์ของตนเองกับแหล่งข่าวไปในลักษณะใด โดยพื้นฐานแล้ว เป็นเรื่องในระดับปัจเจกบุคคล แต่คำถามคือ หากความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวเป็นความใกล้ชิดสนิทสนมก่อตัวขึ้นเป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ขึ้นมา นั้น ผลตอบแทน(Reward) จากความสัมพันธ์ดังกล่าวคืออะไรบ้าง มีต้องเอ่ยถึงผลตอบแทนในระดับปัจเจกบุคคลหรือผลตอบแทนที่นักข่าวได้รับโดยตรงอย่างที่มีผู้ศึกษาไว้พอสมควรแล้ว แต่ผลตอบแทนในระดับองค์กร(organizational reward)เป็นประเด็นที่น่าค้นหาคำตอบ

พิศิษฐ์ ขวาลาธวัช และคณะ(2540) เขียนไว้ในหนังสือ“การรายงานข่าวชั้นสูง”(2540: 51) โดยระบุคุณสมบัติอย่างหนึ่งของนักข่าวเอาไว้ว่า “จะต้องรู้แหล่งข่าว (Knowing News Sources) การรู้จักแหล่งข่าวที่เกี่ยวกับตัวบุคคล ตลอดจนความสนิทสนมมักคุ้นกัน จะเอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้สื่อข่าวเป็นอย่างดี ผู้สื่อข่าวจะได้เบาะแสของข่าวที่ถูกปิดบังอำพรางโดยมีเจตนา การที่จะให้แหล่งข่าวมีการเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือแง่มุมของข่าวต่างจากผู้สื่อข่าวคนอื่น ความสนิทสนมส่วนตัวเป็นเรื่องที่จำเป็น”

หรืออย่างทีนักข่าวรุ่นเก่าอย่าง เทห์ จงคดีกิจ (1987) เคยกล่าวถึงการจะเป็นนักข่าวการเมืองที่ดีว่า นอกจากต้องพัฒนาความแหลมคมทางการเมืองของตนแล้ว “นักข่าวจำต้องมีแหล่งข่าว แหล่งข่าวมิใช่บุคคลที่แวะมาหาเราที่บ้านพร้อมด้วยข่าวที่จะเขียนได้เลย แหล่งข่าวคือบุคคลที่อยู่ในฐานะที่จะบอกเราว่าอะไรเกิดขึ้น หรือบอกให้เราเข้าใจในเหตุการณ์เหล่านั้น เราต้องหาแหล่งข่าวและพัฒนาขึ้นมา..”

พิจารณาตามความคิดเห็นข้างต้น ดูเหมือนว่า การ“เข้าถึง” (Access)ข้อมูลได้ลึกกว่า เป็นตัวอย่างหนึ่งที่พึงคาดหวังได้ของการอาศัยใช้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ส่วนตัว ทั้งนี้ การ “รู้แหล่งข่าว” และมีความสนิทสนมส่วนตัวกับแหล่งข่าวถือเป็นเรื่องธรรมดาในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่ใช้ชีวิตเป็นนักข่าว ไม่ว่าจะสังกัดองค์กรสื่อมวลชนใดก็ตาม ไม่ยกเว้นว่านักข่าวนั้นจะสังกัดองค์กรของรัฐหรือเอกชน เพราะแม้จะสังกัดคนละองค์กร แต่โดยธรรมชาติของงานข่าวมักทำให้นักข่าวกับแหล่งข่าว(โดยเฉพาะแบบประจำ) ต้องทำงานใกล้ชิดกันเสมือนอยู่องค์กรเดียวกัน ยกตัวอย่างการทำข่าวของนักข่าวสายกระทรวงต่างๆจะปักหลักอยู่ที่กระทรวงนั้น คอยเข้าๆออกๆ ห้องรัฐมนตรี หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นแหล่งข่าวอยู่ตลอดเวลา

นักข่าว อ.สม.ท. ก็เหมือนกับนักข่าวจากสังกัดอื่นๆที่ต้องไปปักหลักประจำกระทรวงต่างๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย จะมีนักข่าวบางรายที่อาจจะเปลี่ยนที่ปักหลักตามที่หัวหน้าข่าวหรือบรรณาธิการเห็นสมควร แต่ก็มีบางส่วนที่ไม่ต้องการย้ายไปทำข่าวที่อื่น ขออยู่ที่เดิม หรือแม้ถึงเวลาที่จะต้องเข้าไปปฏิบัติงานในสำนักงาน โดยนิสัยของนักข่าวที่ปฏิบัติงานภาคสนามอยู่ตลอดเวลา ก็มักจะอดอดไม่ยอมเข้าไปทำงานแบบประจำสำนักงาน เหตุผลสำคัญประการหนึ่งคือ “เสียเวลาแหล่งข่าว เมื่อที่จะต้องไปทำความรู้จักหรือสร้างความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวที่แห่งใหม่อีก เพราะต้องใช้เวลากว่าจะรู้จักกันดี อยู่ที่เดิมก็สบายแล้ว เพราะรู้จักและสนิทแหล่งข่าวทุกคน ไปอยู่ที่ใหม่ ต้องเสียเวลาสร้างความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวใหม่”

แม้เหตุผลข้างต้นไม่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างนักข่าวกับแหล่งข่าวได้ทั้งหมด แต่อย่างน้อยก็ชวนให้ตั้งข้อสังเกตว่า ความสัมพันธ์ที่มีต่อแหล่งข่าวของนักข่าวนั้น เป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ค้ำจุนกันในลักษณะใดบ้าง นักข่าวได้รับผลตอบแทนหรืออภิสิทธิ์อะไร จากความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นต้นว่า สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ลึกและเร็วกว่าคนอื่นฯ หรือไม่ และหากความสัมพันธ์ส่วนตัวขยายวงกว้างหรือพัฒนาขึ้นไปถึงในระดับองค์กรแล้ว ผลประโยชน์ตอบแทนในระดับองค์กรมีหรือไม่ คืออะไรบ้าง มีปรากฏการณ์ใดบ้างหรือไม่ที่สะท้อนให้เห็นว่า การทำงานของ อ.สม.ท. นั้นราบรื่นเป็นไปด้วยดี เป็นที่น่าเชื่อถือหรือยอมรับของสังคม เป็นเพราะนักข่าวขององค์การสื่อสารมวลชนขนาดใหญ่แห่งนี้มีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับแหล่งข่าว

ข้อสังเกตเหล่านี้ ผู้วิจัยปรารถนาที่จะศึกษาให้เห็นจริง เพราะอย่างน้อยคำตอบที่ได้ อาจเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ไปในทางที่สร้างสรรค์ และเอื้อประโยชน์ แทนที่จะให้รูปแบบความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ถูกเพ่งเล็งไปในทางลบแต่ด้านเดียว ทั้งๆที่ยังมองไม่เห็นทางเลยว่า จะขจัด “ความสัมพันธ์แบบระบบอุปถัมภ์” นี้ออกไปได้อย่างไร (ถ้ามันไม่ดีหรือมีแต่ข้อเสีย) เพราะถึงอย่างไร ความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้ก็ฝังรากลึก และยังคงดำรงอยู่ในโครงสร้างสังคมไทยต่อไปอีกนาน

ปัญหานำการวิจัย

1. นักข่าว อ.ส.ม.ท. ในแต่ละสายงานมีความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการกับแหล่งข่าวในลักษณะใดบ้าง
2. ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการระหว่างนักข่าว อ.ส.ม.ท. กับแหล่งข่าวในแต่ละสายงานดังกล่าว นั้น นำมาซึ่งประโยชน์หรือส่งผลกระทบต่อองค์กรในสังกัด คือ อ.ส.ม.ท. หรือไม่อย่างไรบ้าง

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อเข้าใจถึงลักษณะความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการระหว่างนักข่าว อ.ส.ม.ท. กับแหล่งข่าวในแต่ละสายงาน
2. เพื่อศึกษาถึงประโยชน์และผลจากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการระหว่างนักข่าว อ.ส.ม.ท. กับแหล่งข่าวที่มีต่อ อ.ส.ม.ท.

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะลักษณะความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวของนักข่าวหรือผู้ปฏิบัติงานข่าว อ.ส.ม.ท. เท่านั้น ไม่รวมถึงนักข่าวองค์กรสื่อมวลชนอื่น ซึ่งบุคลากรด้านข่าวของ อ.ส.ม.ท. ที่อยู่ในข่ายของการศึกษาครั้งนี้ รวมถึงผู้ที่เคยปฏิบัติหน้าที่นักข่าวในอดีต และผู้ที่ปฏิบัติงานข่าวในปัจจุบันในแต่ละสาย ได้แก่สายราชสำนัก, การเมือง, เศรษฐกิจ, สังคม, อาชญากรรม(ตำรวจ), กีฬา, เกษตร, และเทคโนโลยีสารสนเทศ, ส่วนข่าวภูมิภาคและข่าวต่างประเทศ ไม่อยู่ในข่ายของการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากไม่มีผู้สื่อข่าวประจำกองบรรณาธิการโดยตรง แต่อาจกล่าวถึงในกรณีที่หน้าที่ความรับผิดชอบของนักข่าวประจำสายอื่นๆข้างต้น เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ทั้งนี้ การวิจัยเน้นศึกษาให้เห็นถึงรูปแบบการทำงานและลักษณะการมีความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวของนักข่าว อ.ส.ม.ท. ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ข้อตกลงเบื้องต้น

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ตั้งอยู่บนข้อสมมุติฐานที่ว่า ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการหรือความสัมพันธ์ส่วนตัวในลักษณะระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยมีอยู่แพร่หลายในแทบทุกวงการ ไม่มีข้อยกเว้นสำหรับแวดวงนักข่าว ซึ่งรวมถึงบุคลากรที่ปฏิบัติงานด้านข่าวของ อ.ส.ม.ท. และผลตอบแทนที่มีต่อกันจากความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เป็นไปได้ทั้งในทางที่สร้างสรรค์ และในทางที่สามารถบั่นทอนจรรยาบรรณหรือมาตรฐานทางวิชาชีพสื่อมวลชนได้ แต่การวิจัยนี้ จะมุ่งเน้นการมองถึงด้านที่เป็นประโยชน์หรือผลตอบแทนจากความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวที่มีต่อองค์กรสื่อมวลชน ซึ่งในที่นี้หมายถึง อ.ส.ม.ท. และสิ่งที่ค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นคำตอบที่มุ่งไปที่กรณีของ อ.ส.ม.ท. เท่านั้น แม้ว่าโอกาสที่แหล่งข่าวของนักข่าวของ อ.ส.ม.ท. จะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเดียวกันกับแหล่งข่าวของนักข่าวในสังกัดองค์กรสื่อสารมวลชนอื่นก็ตาม

ข้อสันนิษฐานของการวิจัย

โดยบทบาทหน้าที่และการปฏิบัติภารกิจในการรายงานข่าวแล้ว นักข่าว อ.ส.ม.ท. มีโอกาสที่จะรู้จักหรือมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่เป็นแหล่งข่าวต่าง ๆ มากมาย หลากหลายประเภท และมีความเป็นไปได้อย่างยิ่งที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ของตนเองกับแหล่งข่าวให้ใกล้ชิดจนกลายเป็นความสัมพันธ์แบบส่วนตัวในลักษณะระบบอุปถัมภ์อันเป็นความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการกับแหล่งข่าวนั้น มักจะยังผลอย่างไรอย่างหนึ่งในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ต่อตัวนักข่าวเองและขยายผลต่อองค์กรได้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ในด้านข่าว กล่าวคือทำให้ อ.ส.ม.ท. เป็นองค์กรสื่อมวลชนที่นำเสนอข่าวได้ดี ซึ่งยังผลให้ อ.ส.ม.ท. เป็นองค์กรสื่อที่ได้รับความเชื่อถือจากสังคม

นิยามศัพท์เฉพาะ

(1) ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ

หมายถึง ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ไม่มีรูปแบบที่ตายตัวระหว่างบุคคลที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกันทั้งในสถานภาพทางครอบครัวหรือสายการบังคับบัญชาในหน้าที่การงาน แต่ด้วยความที่ต้องเกี่ยวข้องกัน ทำให้คู่ความสัมพันธ์เกิดความใกล้ชิด และพัฒนาความสัมพันธ์จนถึงขั้นที่สามารถเอื้อประโยชน์ ฟังพาอาศัยกันและกัน หรือให้ผลตอบแทนแก่กันในทางใดทางหนึ่ง ซึ่งสามารถเป็นได้ทั้งสิ่งของรางวัล หรือคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งในที่นี้ จะมุ่งอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นนักข่าวกับบุคคลที่เป็นแหล่งข่าว

(2) ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการระหว่างนักข่าวและแหล่งข่าว

หมายถึง ลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้รายงานข่าวฝ่ายหนึ่ง กับผู้ทำหน้าที่เป็นแหล่งข่าวอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งทั้งสองฝ่ายไม่ได้เกี่ยวข้องกันทั้งในด้านองค์กรที่สังกัด คือต่างฝ่ายต่างก็มีตำแหน่งหน้าที่การงานโดยอยู่กันคนละองค์กร และอาชีพก็ต่างกัน ทั้งสองฝ่ายไม่ได้เกี่ยวข้องกันในด้านสายการบังคับบัญชาในลักษณะ “ลูกน้อง” กับ “เจ้านาย” หรือ “ผู้ใต้บังคับบัญชา” กับ “ผู้บังคับบัญชา” แต่โดยลักษณะงานข่าว ที่นักข่าวต้องอาศัยข้อมูลจากแหล่งข่าวเพื่อนำไปรายงานเป็นข่าวสู่สาธารณชน ทำให้ทั้งสองฝ่ายต้องมาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และด้วยเงื่อนไขของเวลาที่มีโอกาสพบปะกันอยู่อย่างสม่ำเสมอ และเป็นเวลาพอสมควร อีกทั้งทัศนคติหรือค่านิยมที่ตรงกันในระดับใดระดับหนึ่ง จากความสัมพันธ์แรกเริ่มที่จำกัดอยู่เฉพาะการถาม-ตอบในเรื่องที่เป็นข้อมูลข่าว ทั้งสองฝ่ายก็เริ่มรู้จักมักคุ้นกัน มีกิจกรรมที่ทำร่วมกันนอกเหนือจากงาน เช่น การรับประทานอาหารด้วยกัน การไปเที่ยวด้วยกัน ประเด็นการพูดคุยกันขยายวงกว้างขึ้นเรื่อยๆ ทั้งเรื่องงานและเรื่องอื่นๆ ในเชิงปรีกษาหาหรือ เพราะเกิดความไว้วางใจกัน จนถึงขั้นทั้งสองฝ่ายสามารถพึ่งพาอาศัยและให้ผลตอบแทนแก่กันได้ ทั้งเรื่องงานและส่วนตัว

“ความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ” และ “ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ”

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งข่าวกับนักข่าว อ.ส.ม.ท. ออกเป็นสองลักษณะ คือ ความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ (Formal Relationship) กับความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Relationship) ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนถึงความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ในสองลักษณะ ผู้วิจัยจำแนกการจำกัดความของทั้งสองแบบดังนี้

ความสัมพันธ์แบบที่เป็นทางการ - ผู้วิจัยจำกัดความสัมพันธ์แบบนี้ไว้ในเฉพาะเรื่องงานเท่านั้น กล่าวคือ นักข่าวไปหาข้อมูลจากแหล่งข่าว แล้วแหล่งข่าวก็ให้ข้อมูลแก่นักข่าวมาตามที่แหล่งข่าวคิดว่าสมควร และเมื่อบรรลุน้ำหนักในการ“หาข่าว”และ“ให้ข่าว”แล้ว ความสัมพันธ์ของทั้งฝ่ายก็ยุติลง จะเริ่มเกี่ยวข้องกันใหม่ก็เมื่อนักข่าวต้องการได้ข้อมูลจากแหล่งข่าวแล้วไปสอบถาม เมื่อได้ข้อมูลแล้ว ก็แล้วกันไป ถือว่าความสัมพันธ์เป็นอันสิ้นสุดพร้อมๆ กับการเสร็จสิ้นภารกิจนั้นหมายความว่า ความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการระหว่างสองฝ่ายจะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวไปตามเหตุการณ์ที่เป็นข่าว

เพื่อเป็นการอธิบายให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์แบบเป็นทางการนั้น ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ที่เทียบเคียงได้กับแบบจำลอง(model)สัมพันธ์ภาพระหว่างแหล่งข่าวกับผู้รายงานข่าวของ Gieber & Johnson(1961) แบบที่ 1 ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน นักข่าวและแหล่งข่าวมีบทบาทที่แยกกัน ความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งข่าวกับนักข่าวเป็นไปในลักษณะที่ต่างคนต่างอยู่ ในระบบสังคมของตนเองที่ต่างกันและไม่เกี่ยวข้องกัน การสื่อสารระหว่างกันอยู่ภายใต้กรอบแห่งการอ้างอิงของแต่ละฝ่าย(frames of reference) ทั้งคู่แตกต่างกันโดยหน้าที่ บทบาทที่ได้รับมอบหมาย การรับรู้ รวมถึงความแตกต่างทางสังคม ค่านิยม และอื่นๆซึ่งแยกทั้ง2ฝ่ายออกจากกัน และการให้ข่าวสารเป็นไปในลักษณะที่เป็นพิธีการหรือทางการ เช่น การแถลงข่าวของนายกรัฐมนตรี โฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีประจำกระทรวง หรือผู้ที่ได้รับมอบอำนาจ(authorized) ในกรณีใดกรณีหนึ่งต่อผู้สื่อข่าวหลายคน จากหลายสื่อ ในห้องแถลงข่าวหรือห้องประชุมอย่างเป็นทางการจะลักษณะ โดยเปิดโอกาสให้ผู้สื่อข่าวจากสำนักต่างๆได้ซักถามอย่างทั่วถึงและเสมอภาคกัน หรือไม่ก็เป็นการแจกเอกสารข่าวที่เป็นทางการให้แก่สื่อมวลชนแทนการออกมาแถลงด้วยตัวเอง

ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ - ผู้วิจัยหมายความว่าถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นแหล่งข่าวกับนักข่าวที่ไม่มีรูปแบบตายตัวอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งในเรื่องงาน กิจกรรมทางสังคม และกิจการที่เป็นเรื่องส่วนตัว เป็นความสัมพันธ์อันเป็นผลแบบเนื่องมาจากความรู้จักมักคุ้นกันและมีความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกัน โดยมีสิ่งที่ยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างกันไว้คือการพึ่งพาอาศัยกันในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ไม่จำกัดว่าสิ่งที่เกื้อหนุนกันนั้นจะเป็นวัตถุสิ่งของ เงินทอง หากแต่รวมถึงภูมิปัญญาความรู้ และการบริการด้วยฐานทรัพยากรที่แต่ละฝ่ายมีอยู่หรือสามารถหามาเอื้อต่อกันได้ ทั้งนี้ ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการของนักข่าวที่มีต่อแหล่งข่าวนั้น ประการแรก- ไม่จำกัดด้านเนื้อหา กล่าวคือ ไม่จำกัดอยู่เฉพาะการถาม-ตอบเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลหรือในประเด็นที่จะเป็นข่าวเท่านั้น ประการที่สอง - ไม่จำกัดด้านรูปแบบ ซึ่งรวมถึงไม่จำกัดเรื่องเวลาและสถานที่ที่ทั้งสองฝ่ายจะมีปฏิสัมพันธ์กัน

(3) นักข่าว

หมายถึง บุคคลในองค์กรสื่อมวลชนที่มีหน้าที่ติดตามเรื่องราว ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่อยู่ในความสนใจของประชาชน แล้วรายงานเป็นข่าวเผยแพร่ผ่านสื่อต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบ ซึ่งโดยการปฏิบัติหน้าที่นั้น นักข่าวมีโอกาที่จะต้องพบปะติดต่อกับแหล่งข่าวอยู่เป็นประจำเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สามารถรวบรวมและเรียบเรียงแล้วรายงานเป็นข่าวได้

(4) นักข่าว อ.ส.ม.ท.

หมายถึง พนักงานขององค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย(อ.ส.ม.ท.) ที่ปฏิบัติงานด้านการรายงานข่าวที่เผยแพร่ทางสื่อที่ อ.ส.ม.ท.ดูแลอยู่ คือข่าวทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 ข่าววิทยุในเครือข่าย อ.ส.ม.ท. เอกสารข่าว (news bulletin) และข่าวที่รายงานผ่านระบบอินเทอร์เน็ต สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท.

(5) แหล่งข่าว

หมายถึง แหล่งต้นตอหรือบ่อเกิดของข่าวสาร ซึ่งในที่นี้จะหมายความถึงเฉพาะ แหล่งข่าวที่เป็นบุคคล ซึ่งอาจเป็นทั้งผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ เห็นเหตุการณ์ เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ แล้วให้ข้อมูลข่าวสารแก่นักสื่อสารมวลชน ซึ่งสามารถเป็นได้ทั้งบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่เป็นข่าวโดยตรง หรือไม่ก็ได้ เช่น นักการเมือง นักธุรกิจ ตำรวจ แพทย์ วิศวกร นักกฎหมาย นักวิชาการ นายธนาคาร ผู้มีชื่อเสียงในสังคม ดารา ฯลฯ

(6) องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย(อ.ส.ม.ท.)

หมายถึง องค์กรสื่อมวลชนของรัฐ ที่ดำเนินกิจการในรูปแบบของรัฐวิสาหกิจ โดยมีภารกิจหลักคือการผลิต และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อในความรับผิดชอบ คือ สถานีโทรทัศน์ช่อง 9 สถานีวิทยุในเครือข่ายทั่วประเทศ เอกสารข่าวของสำนักข่าวไทย และข่าวทางอินเทอร์เน็ตบนเว็บไซต์ของ อ.ส.ม.ท. : www.mcot.or.th ปัจจุบันอ.ส.ม.ท.มีที่ตั้งอยู่ที่เลขที่ 63/1 ถนนพระราม 9 เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร 10320

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัย จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานดังต่อไปนี้

1. สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงวิธีการปฏิบัติงานของพนักงานด้านข่าวของ อ.ส.ม.ท. ให้ดีและเหมาะสมยิ่งขึ้นต่อไป
2. สามารถนำไปใช้ในแง่ของการบริหารงานภายในองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการศึกษาความดีความชอบให้กับพนักงาน
3. สามารถนำไปใช้ในการปรับปรุงงานข่าวให้เป็นไปตามนโยบายที่มุ่งให้ อ.ส.ม.ท. “ก้าวไกล รับผิดชอบต่อชน” และนโยบายด้านข่าวโดยตรงของ อ.ส.ม.ท. ที่ดำเนินงานโดยสำนักข่าวไทย ภายใต้คำขวัญที่ว่า “แม้โลกหมุนไว สำนักข่าวไทยก้าวนำ”